

МИХАЙЛО ТУГАН-БАРАНОВСЬКИЙ

Михайло Туган-Барановський (8 (21) січня 1865 р., с. Солонівка Куп'янського повіту Харківської губернії — 1919 р., Одеса) — видатний економіст, економ-географ, державний і громадський діяч України. У галузі економічної теорії він був першим, хто змусив європейську думку уважно прислухатися до її розвитку на сході.

Народився М. Туган-Барановський у дворянській сім'ї. Його батько, Іван Якович, був військовим, мати — Ганна Шабельська — нащадком давнього князівського роду Мовіле-Монтвід. Спочатку навчався у Другій Московській, потім у Першій Київській та Другій Харківській гімназіях. 1884 р. вступив на фізико-математичний факультет Харківського університету. 1888 р. закінчив його, а також екстерном склав випускні іспити на юридичному факультеті.

Цікавився соціально-економічними проблемами, питання ми історії розвитку господарських відносин у Росії, Україні та державах Європи. 1894 р. вийшла його книга *«Промышленные кризисы в современной Англии, их причины и ближайшие влияния на народную жизнь»*. Її тричі перевидавали з різними доповненнями. Книга була дуже позитивно сприйнята європейськими науковими колами. Пройшовши стажування в Англії, 1894 р. вчений здобуває ступінь магістра з політекономії. З 1895 р.

М. Туган-Барановський обіймає посаду приват-доцента Санкт-Петербурзького університету на кафедрі політекономії, працює в журналах «Вестник Европы», «Новое слово», «Начало». 1895 р. вступає до Вільного Економічного Товариства (голова з 1896 р.) і бере активну участь на цьому форумі в економічних дискусіях

народників і марксистів. 1898 р. виходить його книга «Русская фабрика в прошлом и настоящем», захищена цього самого року в Московському університеті як докторська дисертація. Одним з чинників до появи цієї праці було бажання вченого довести неспроможність народницьких теорій з питання про долю капіталізму в Росії. Про мету цієї роботи Туган-Барановський зокрема писав: «Мое завдання полягало в достатньо чіткому, але без надмірних деталей, зображенні поступової зміни внутрішнього ладу російської фабрики під впливом змін суспільно-економічного середовища. Мені хотілося показати, яким чином первісно купецька фабрика ... перетворилася протягом XVIII століття у дворянську фабрику...» Фактичний матеріал книги, низка висновків та спостережень не втратили значення і сьогодні.

На той час в офіційних колах М. Туган-Барановський став відомим як поширювач соціалістичних ідей. 1899 р. його було звільнено з університету за неблагонадійність. У березні 1901 р. брав участь у студентській демонстрації на Казанській площі, за що його було заарештовано і заслано до Полтавської губернії. Тут М. Туган-Барановський бере активну участь в освітньо - культурницькій діяльності передової української інтелігенції, публічно підтримує рух за національне відродження українського народу, водночас веде наукову діяльність, досліджує стан та потреби сільського господарства України, його соціально-економічні та культурні проблеми.

До педагогічної діяльності М. Туган-Барановський повертається 1905 р. Крім викладання в Санкт-Петербурзькому університеті, він читає лекції на Вищих жіночих курсах, у Санкт-Петербурзькому політехнічному інституті, у Народному університеті Шанявського в Москві. Публікує багато теоретичних та історичних праць, у яких складні явища суспільно-економічного життя пов'язує з ідеалами соціальної справедливості. Так, вийшли «Основи політичної економії», які кілька разів перевидавали. У цій праці автор дав визначення предмета політичної економії як загального вчення про народне господарство і розробив концепцію народного господарства.

Перед Першою світовою війною М. Туган-Барановський співпрацював з М. Грушевським та іншими українськими вченими з метою підготовки енциклопедичного довідника «Український народ в його минулому і сьогоденні» (1914–16, 2 тт.). На жаль, війна перешкодила виходу третього тому, який було присвячено народно-

му господарству України (його редагував М. Туган-Барановський).

Влітку 1917 р. повернувся в Україну, де брав активну участь в українському громадському і державному житті; певний час обіймав посаду Генерального секретаря (міністра) фінансів Центральної Ради, пізніше став професором Київського університету, деканом його юридичного факультету, головою Центрального кооперативного українського комітету та Українського наукового товариства економістів.

М. Туган-Барановський активно займався кооперативним рухом, уважав за необхідне створення власної української валюти, відстоював необхідність усамоствінення української кооперації. Учений уважав, що кооперативний рух являє собою протилежну до капіталістичної систему господарства. «В ній панує не капітал, не річ, а людина, особистість». При цьому М. Туган-Барановський віддавав перевагу великим аграрним підприємствам. Завдяки дослідженню кооперації вчений увійшов до кола найвидатніших теоретиків з цієї проблематики у Східній Європі. Як радник з економічних питань у січні 1919 р. з делегацією Директорії Української Народної Республіки, яка мала проводити переговори в Парижі, виїхав у Париж, але раптово помер у дорозі під Одесою.

Туган-Барановський був одним з фундаторів Української Академії наук, засновником та керівником її соціально-економічного відділу. «Українська Академія наук, — підкреслював учений у «Записці про відділ соціальних наук» (1918 рік), — це національна установа, що ставить собі за мету всебічний розвиток самостійної української культури. Через те вивчення самої України повинно притягати спеціальну увагу Академії».

У роботі «Основи політичної економії» М. Туган-Барановський спробував поєднати теорію граничної корисності з трудовою теорією вартості. З цією метою вчений зробив аналіз основних категорій: вартості (витрати) і цінності (получки). М. Туган-Барановський уважав, що всі колишні трактування пропонованих категорій були однобічними, пояснюючи їх або з об'єктивного або з суб'єктивного боку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Біографія М. І. Тугана-Барановського [Електронний ресурс]. — Режим доступу: donnuet.dn.ua/uk/pro-universitet/istorija-donnuet/51-biografija-mitugana-baranovskogo.html.
2. «Вікіпедія» — загальнодоступна вільна багатомовна онлайн-енциклопедія [Електронний ресурс]. — Режим доступу: uk.wikipedia.org.
3. Воблий К. Академік М. Й. Туган-Барановський. Записки соціально-економічного відділу — Київ. — 1923.
4. Найкращий слов'янський економіст. Михайло Туган-Барановський: колізії думки й долі. Ігор Сюдюков. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [//www.day.kiev.ua/uk/article/istoriya-i-ya/naykrashchiy-slovyanskiy-ekonomist](http://www.day.kiev.ua/uk/article/istoriya-i-ya/naykrashchiy-slovyanskiy-ekonomist).
5. Туган-Барановский М. И. Основы политической экономии [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ergojournal.ru/?p=1416>.
6. Туган-Барановский М. И. Периодические промышленные кризисы. — М. : Наука. РОССПЭН. — 1997.
7. Туган-Барановский М. И. Русская фабрика в прошлом и настоящем» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.library.fa.ru/files/tugan_baranovskiy.pdf.